

Pædagogisk dokumentation i daginstitutioner - om at kunne sætte og efterlade spor

Af Daniela Cecchin, pædagogisk udviklingskonsulent i BUPL (2000)

Dokumentation er et begreb, som i stigende omfang præger den pædagogiske debat i daginstitutionerne. Et begreb, som umiddelbart ikke opfattes ubetinget positivt, og som kan give anledning til en vis skepsis og bekymring.

Noget af forklaringen på denne skepsis kan ligge i begrebets etymologiske rødder, hvor ordet *documentum* på latin betyder bevis, attestation eller historisk vidnesbyrd. I en sådan forståelse kan man se dokumentation som en form for ydre krav om bevisførelse i relation til en given indsats, og som baggrund for vurdering og kontrol. Dokumentation skal i denne forståelse bevise, at man har udrettet dette og hint som lovet eller forventet.

Etymologisk set kan dokumentation også siges at fungere som vidnesbyrd for bestemte begivenheder og handlinger, og kan foreligge i både spontane og mere eller mindre intenderede former. På et loft kan man f.eks. finde dokumentation fra en persons deltagelse i anden verdenskrig i en gammel kiste med diverse ejendele og personlige genstande, mens film- og foto fra krigen er mere bevidste og intenderede former for dokumentation, der har haft til hensigt at fastholde vigtige øjeblikke og begivenheder for efterkommere, for at huske - for ikke at glemme.

Bekymringen omkring brugen af dokumentationsbegrebet i institutionelle pædagogiske sammenhænge kan også hænge sammen med en mulig kobling mellem dokumentation og kvalitetsvurderinger. Det er her, at en række spørgsmål melder sig: Skal pædagoger nu bevise over for kommunen eller forældre, at de netop har gennemført de planlagte aktiviteter og indsatser? Og kan der overhovedet, ud fra dokumentationsmaterialerne, foretages rimelige vurderinger af kvaliteten af de pædagogiske processer, som har fundet sted? Og hvad bliver der så af "resten", altså alt det i det pædagogiske hverdagsliv, som ikke er dokumenteret eller dokumenterbart? Vil det miste betydning, fordi det ikke er gjort synligt, konkretiseret eller ekspliciteret?

Endelig kan skepsis og bekymringen ses i relation til risikoen for, at dokumentation ses som udtryk for- og kobles til generelle, aktuelle tendenser i samfundet om eksponering og profilering. Altså at dokumentation ses som en måde at "vise sig frem", "føre sig frem", for at kunne "sælge varen"- den pædagogiske ydelse til borgerne. Risikoen kan her være, at man bliver mere optaget af at profilere sig selv og eksponere sin pædagogiske produktion og mindre optaget af det daglige, umiddelbare og spontane liv med børnene.

Ovenstående problemstillinger kan få nogle til at opstille modsætningen om profilering kontra pædagogik: "Daginstitutionsområdet oplever i disse år et stort pres fra de lovgivende og bevilgende myndigheder om dokumentation og resultatvurdering. et pres, der skaber et skisma mellem det faglige indhold i en daginstitution og det faktum, at institutionen må/skal/forventes at skulle dokumentere sin eksistensberettigelse" (Nielsen 1998, s. 77).

For overhovedet at kunne anvende begrebet dokumentation i pædagogiske sammenhænge må dets betydning præciseres som pædagogisk begreb.

I det følgende vil jeg derfor se på dokumentationsbegrebet sammen med pædagogik og pege på dokumentationsmuligheder og perspektiver i relation til pædagogisk arbejde med børn.

Dokumentation som pædagogisk redskab

Et godt bud på dokumentation som pædagogisk begreb er udviklet i Italien hvor ordet formelt blev introduceret i de såkaldte "Statslige pædagogiske orienteringer" i 1991. De er formuleret på baggrund af en lang række forsøg med pædagogisk udvikling og forskning og beskriver dokumentation som et metodologisk forslag og anbefaling i relation til det pædagogiske arbejde i daginstitutioner. Den pædagogiske "rejse" får egentlig mening for de subjekter, der aktivt deltager eller er interesseret i den, i det omfang den kan gøres til genstand for genkaldelse, genbetragtning, analyse, re-konstruktion og fællesgørelse. I følge "orienteringerne" bliver det pædagogiske projekt i daginstitutioner i teori og praksis nemlig konkret synlig igennem en opmærksom dokumentation og på baggrund heraf en passende kommunikation om væsentlige pædagogiske aktiviteter. Til dokumentation kan anvendes forskellige teknikker af verbal, grafisk, billedlig og audiovisuel art.

De pædagogiske orienteringer påpeger at dokumentationsarbejdet skal give barnet mulighed for at erkende egne erobringer og de involverede voksne mulighed for forskellige former for information, refleksion og diskussion. Ydermere kan dokumentation bidrage til en forstærkning af kontinuitetsperspektivet ved institutionsskift og i overgang fra børnehave til skole. Endelig kan pædagogisk dokumentation give vigtige anvisninger, i relation til arbejdet med børn med særlige behov (Cerini 1991).

De italienske pædagogiske orienteringer fastslår hermed centrale dimensioner, perspektiver og betydninger ved pædagogisk dokumentation. Det fremhæves, at dokumentation har en meningsbærende funktion i forhold til pædagogisk liv og praksis. Dokumentation handler om konkretisering af selve den pædagogiske proces, af selve "rejsen". Og det pædagogiske rejseforløb bliver meningsfuldt oplevet og erkendt netop igennem konkrete og synlige tegn, der bærer på betydninger, og som hermed kan erindres, genopleves, anerkendes og fællesgøres.

I de italienske orienteringer er begrebet dokumentation således tænkt som pædagogisk redskab, der skal bære og videreføre betydninger og kvalificere den pædagogiske proces.

Kriterier for dokumentation

Dokumentation handler om at kunne fastholde momenter i den pædagogiske proces, som formodes at være nyttige eller nødvendige for den videre proces, og have betydning for barnet og dets forældre, for pædagogen og faget, og for offentligheden og samfundet.

Det er indlysende, at det ikke er alt, der kan og skal dokumenteres, og at der må foretages en løbende udvælgelse, på baggrund af pædagogiske vurderinger af, hvad, der er relevant at dokumentere, til hvilke formål og på hvilken måde. Valget er langt fra enkelt i hverdagens komplekse og til tider hektiske og indholdsmættede liv. Det kan derfor være nødvendigt at opstille nogle vejledende kriterier for, hvad der kan betragtes som hensigtsmæssig dokumentation. Kriterierne bør diskuteres i personalegruppen med henblik på at nå frem til en nogenlunde fælles forståelsesramme og et nogenlunde fælles dokumentationsmønster, som den enkelte pædagog kan støtte sig til i sine vurderinger og valg.

Ud fra en opfattelse af, at alt i princippet kan være relevant, men, at ikke alt er lige relevant og, at noget er bedre end noget andet, kan følgende være kriterier for hensigtsmæssig dokumentation: væsentlighed, pertinens, etik og eventuelt æstetik.

Dokumentation skal være væsentlig, altså i sit indhold omhandle noget, som er vigtigt og betydningsfuldt for de involverede deltagere i en given pædagogisk kontekst. Om noget er mere

eller mindre vigtigt, kan ikke bestemmes på forhånd, men må afgøres i situationen, i dialog med barnet, og i relation til den øvrige pædagogiske kontekst og målsætninger. Betydningsaspektet er vigtigt. Dokumentation har som sin fornemste opgave det at være betydningsbærende, altså fungere som agent for væsentligt personligt og fælles emotionelt-kognitivt indhold. Det gælder både i relation til børnenes betydningsindhold, ud fra et barneperspektiv og i relation til væsentlige pædagogiske erkendelser og erfaringer hos pædagoger.

Ord pertinens, som er hentet fra systemteorien, henviser til en særlig form for relevans, sammenhæng og indbyrdes forbundethed mellem forskellige elementer og forhold i en given kontekst. Med G. Batesons ord betyder det, at forskellige elementer hører sammen idet de tilhører den samme historie. (Cecchin 1999)

At dokumentation er pertinent vil sige, at der er sammenhæng og meningsfulde forbindelser mellem "dokument", indhold og kontekst. Altså at det omfatter et signifikant indhold, i relation til det enkelte barns betydninger, dets interesser og behov, i relation til andre børns individuelle og fælles betydninger og i relation til de temaer, behov og interesser, som behandles i den givne pædagogisk kontekst.

Hermed bliver dokumentationsmaterialet et medie til at bære personlige betydninger og forbinde dem med andre i en fælles pædagogisk betydningsammenhæng.

Lige som et barn kan bruge en lille sommerferiekuffert til at bære udvalgte billeder, genstande og andet materiale indsamlet på en ferierejse til at holde sammen på sine indtryk, oplevelser og erfaringer, kan dokumentation i det pædagogiske rum i institutionen holde sammen på betydningsfulde elementer og momenter i børnenes individuelle og fælles historier.

Når dokumentation pr. definition drejer sig om at fastholde det umiddelbare og flygtige ved hjælp af forskellige medier, er det relevant at vurdere, hvornår en hændelse, en begivenhed eller en pædagogisk aktivitet skal fastholdes og gøres til genstand for mulig betragtning, analyse mm. af andre end dem, som er direkte involveret. Det kræver løbende etiske overvejelser, at kunne fornemme hvornår det er "passende" at dokumentere og hvornår det er bedst at lade være. Om en tegning skal hænges op og "udstilles" på væggen eller forblive i barnets egen gemmer. Om skal man video-optage eller fotografere børn i en vigtig og betydningsfuld - men måske noget "privat" leg, eller bare gå forbi og lade legen være leg, med endemål i sig selv. Her er det igen dialogen med børn, som i situationen kan være med til at guide pædagogens valg, og dialogen kan foregå både verbalt og non-verbalt.

Men helt kommer man ikke uden om en form for voksen definitionsagt også i relation til dokumentation. Og det er i sidste instans pædagogen, som også har ansvaret for de valg hun, på baggrund af intuitive fornemmelser og pædagogiske overvejelser foretager på børns vegne, når børn ikke er - eller ikke kan være med til at afgøre, hvad der skal prioriteres og viderebringes.

Æstetik er også en dimension, der kan fremhæves ved dokumentation og handler om i sit udtryk at stræbe efter skønheden og det smukke, ikke kun som ydre egenskab, men i dokumentationens væsenindhold. Den voksne kan bidrage til en ud-forskning af det æstetiske og af det musiske og skabende hos børn og i børns forhold til omgivelserne. I Reggio Emilia talte Loris Malaguzzi ligefrem om "opdragelse af det visuelle" og af øjet, der ser, til at kunne se mere og længere (Walling 1992).

Risikoen ved æstetikkriteriet i relation til pædagogisk dokumentation kan være, at det alene er konventionelle voksen-æstetiske parametre, som bliver gældende mens børns bliver tilsidesat. Altså en form for "æstetisk korrekthed" om hvordan ting skal se ud, som i praksis viser sig i vurderinger og prioriteringer af former, farver, materialer osv. Der kan være risiko for, at produktkravet om en bestemt voksen-æstetisk udtryk kommer til at være bestemmende for processen og for selve indholdet. I værste fald kan dokumentationen få en fremmedgørende frem for frigørende pædagogisk effekt set ud fra et barneperspektiv.

Dokumentationsformer

Afhængig af fokus og formål kan dokumentation antage forskellige former og omfang. Den kan være skriftlig, billedlig, audiovisuel, eller konkret. Eller en kombination af flere medier. Den kan være specifikt afgrænset til særlige opgaver og enkelte pædagogiske aktiviteter eller være bredt favnende, helhedspræget og processuel.

Når dokumentation handler om en løbende konkretisering af vigtige momenter i den pædagogiske proces, hvor det fysiske rum løbende forandrer sig i takt med forandring i det pædagogiske indhold kan man tale om en form for kontekstuel dokumentation.

Eksempler på en sådan dokumentation kan ses i de italienske børnehaver i Cesena og Cesenatico, der arbejder med den "Integrerende Baggrund", som metodologisk redskab (Cecchin 1996). Her udgør dokumentation selve det fysiske institutionelle rum, som den løbende konkretiserede pædagogiske historie, børn og pædagoger konstruerer sammen. En fælles historie, der omfatter flere forskellige historier og fortællinger, sådan som det kommer til udtryk i forskellige oplevelser, aktivitet og projekter. Et historieforløb om "det underjordiske" kan eksempelvis konkretisere sig i, at børnehavens indgang og soverum omdannes til en grotte og en underjordisk hule beboet af forskellige væsner og fantasifigurer, som børnene har udtænkt og karakteriseret, udformet i malet skumgummi og papmache eller udklippet i pap eller stof. Samtidig hænger der overalt på vægge plancher med relevante tegninger, billeder, projektforslag m.m. med tilhørende forklarende tekst, i form af børneudsagn og indholdsbeskrivelser. Eller der kan i en børnehave udspille sig en konkret fortælling om hekse og rumskibe, hvor man på ophængte plancher kan se og læse historien om heksen, der en dag kom forbi og kunne lave magier med sin stemme; som boede i et hus i rummet og rejste rundt i sit moderne rumskib (se rapporten Kontinuitet liv og læring på BUPL's hjemmeside, Wiborg 2000).

Dokumentation udgør her et slags medfølgende scenario for handling, der ændres i takt med ændring i/af historiens indhold. Dokumentation gør her brug af den samme logik, der kendetegner børns sociale fantasileg, som fremadskridende narrativ, handlesmæssig og kontekstuel konstruktion. (Cecchin 2000)

Kontekstuel dokumentation omfatter således hovedsageligt plancher, tegninger, konkrete genstande, billeder og scenerier.

Mere afgrænsede former for dokumentation af pædagogiske aktiviteter og projekter kan være forskellige former for bøger med fortællinger og beskrivelser af- eller om børn, porteføljer, mapper med foto eller tegninger med tilhørende relevante udsagn og kommentarer. Udstillinger af interessante genstande og materialer, som er samlet eller konstrueret i løbet af en given aktivitet eller et projekt kan ligeledes være former for dokumentation (Klausen 2000). Og man kan også vælge at dokumentere gennem bånd - eller videooptagelser til at fastholde erindringer om vigtige

begivenheder og som redskab til efterfølgende analyse og fortolkning. Endelig er der de mere kendte og konventionelle former for dokumentation, som skriftlige notater, dagbøger og rapporter.

Dokumentation i barneperspektiv

I sin fortælling om Pollicino, inspireret af Hans og Grethe eventyret, introducerer A. Canevaro begrebet spor, som kan hjælpe til at forstå dokumentationens betydning set ud fra et barneperspektiv. I Canevaros metafor sammenlignes institutionsverdenen med en skov, hvor barnet kan gå spændende og oplevelsesrige ture eller opleve sig ængsteligt desorienteret og fare vild i (Canevaro 1976, Cecchin 1996). Lige som i Pollicinos historie hænger barnets muligheder i høj grad sammen med evnen til - og muligheden for at kunne efterlade synlige og holdbare spor på sin vej. Et spor i form af små hvide sten kan ses tydeligt og følges, mens brødkrummer bliver spist af fuglene og forsvinder.

Dokumentation kan ses som spor, altså ydre tegn på indre betydninger, der knytter sig til barnets institutionsliv. Hermed kan dokumentation spille en vigtig rolle i relation til børns udvikling og læring. Navnlig de dele, hvor børn aktivt deltager i at organisere og fremstille.

Dokumentation giver mulighed for evokation, altså at genkalde erindring om, gense, genhøre, genopleve betydningsfulde momenter og begivenheder.

Det opsamlede og systematiserede dokumentationsmateriale fungerer som en slags erindringsarkiv for barnet, som kan anvendes både spontant af barnet selv og pædagogisk til at huske, fastholde, reflektere over, skabe forbindelser i mellem og per-spektivere egne oplevelser, erfaringer og erkendelser. Et sådant udvalgt, betydnings-fuld materiale giver samtidig mulighed for at etablere emotionelle og kognitive forbindelser på tværs af tid og sted, mellem forskellige udviklings- og læringskontekster. Hermed er dokumentation med til at opbygge konsistente indholdsforløb og skabe en oplevelse af kontinuitet i barnets institutionsliv og historie (Cecchin 1999).

Set ud fra et barneperspektiv er det, som forskeren Pernille Hviid også fremhæver, afgørende, at barnet gennem dokumentation kan opleve sig genkendt og anerkendt i sin personlig identitet og netop ikke udstillet.

Konkrete erfaringer med dokumentation i danske institutioner peger endvidere på, at dokumentationsmaterialer skærper barnets opmærksomhed, giver det tryghed og udgør en vigtig kilde til inspiration og refleksion (Filtenborg 2000).

Om at efterlade pædagogiske spor

Pædagogisk dokumentation er processen at sætte og følge spor i det pædagogiske arbejde. Ud fra et pædagogfagligt perspektiv handler det således i relation til børns udvikling og læring om evnen til at kunne følge deres spor, det vil sige tegn på/af betydninger, for at opbygge en fælles historie. Men ligeså vigtig er dokumentation som evnen til sætte spor af eget og fælles pædagogisk arbejde. Det sidste kan ses som en udfordring for danske daginstitutionspædagoger.

Daginstitutioner er historisk set kendetegnet ved en overvejende mundtlig pædagogisk kultur. Langt den største del af en pædagogs praksis i arbejdet med børn består af verbalsproglige og kropslige handlinger og udtryk. Der er blandt pædagoger en tradition for, at praksisviden og erfaringer hovedsageligt formidles og videregives i mundtligt form.

Mundlige fortællinger, beretninger, refleksioner og visioner er vigtige elementer i dagligdagens pædagogiske virke og er med til at skabe mening i - og sammenhæng mellem faglighed, opgaveløsning og personlig engagement. Det gælder både internt i relation til kollegaer og forældre og eksternt i relation til andre faggrupper og til offentligheden. Det er ofte på denne måde, at erkendelser i det pædagogiske fag i konkret praksis manifesterer sig, ekspliciteres og fastholdes.

Men den mere eller mindre umiddelbare verbalsproglige form udgør et svagt og labilt spor, som hurtigt kan forsvinde, for at blive i Hans og Grethes metafor. Det sagte kan glemmes, overhøres eller fortrænges og hermed være uden for den enkeltes og den fælles erindring.

“Dokumentation er et vigtigt problemstilling for enhver pædagogisk erfaring. Dokumentation må være essentiel og i stand til i erindringen at genkalde tidligere pædagogiske forløb. Det er altså ikke alle former for dokumentation som er lige nyttige”. (Zanelli 1988, s. 32 egen oversættelse)

At lave en relevant og brugbar dokumentation er noget, der skal læres.

Det handler om at nå frem til konkrete former, som passer til den pædagogiske kontekst - og med de enkelte pædagogers specifikke individuelle og fælles interesser, og deres kompetencer og pædagogiske “stile”. Målet er at synliggørelse af væsentlige momenter i arbejdsprocessen skal give mulighed for en individuel og fælles analyse, fortolkning og refleksion af og over den pædagogiske praksis og erfaring. Herved skabes rum for fælles diskussion, som højner den faglige bevidsthed og selvrefleksion.

En måde at fortælle en pædagogisk/faglig historie er gennem opbygning af individuelle og fælles pædagogiske erindringsarkiver, der løbende opsamler de væsentligste pædagogiske dokumenter mhp. faglig individuel og fælles udvikling og videreudvikling.

Dokumentation i et forældre- og samfundsperspektiv

Ud over at fordre en konsistent dialog med børnene om det særlige vigtige og interessante er dokumentation et oplagt medie til meningsfuld kommunikation med de voksne omkring børnene og hermed et relevant og værdifuldt grundlag for forældre-kontakt og forældresamarbejde.

Generelt er dokumentationens store fortjeneste i denne sammenhæng at delagtiggøre forældre i indholdet i deres børns institutionsliv. Hermed får forældre muligheden for mere relevant at kunne deltage i et samarbejde om deres børn ved eksempelvis at komme med ideer og forslag i relation til netop det, der er aktuelt relevant og interessant i en given pædagogisk kontekst og konkret historie.

Mere specifikt udgør skriftlige beskrivelser og analyser af børn på baggrund af iagttagelser (f.eks. Hedegaard 1990) værdifulde “dokumenter” for forældresamtaler om barnets sociale trivsel og udvikling. Her kan beskrivelsen anvendes som konkret eksemplificering i dialog med forældre til at åbne op for andre tolkninger af beskrivelserne, som kan give et mere facetteret billede af barnet end det pædagogerne alene er kommet frem til.

I et bredere samfundsmæssigt perspektiv kan dokumentation bidrage til at sætte barnets kultur og betydningsverden i et større sociokulturelt landskab i lokalsamfundet. En mere åben og udadvendt indstilling til pædagogisk arbejde og institutionernes rolle kan gennem dokumentation give børn mulighed for at indgå i dialog med andre mennesker i andre sociale og kulturelle arenaer udenfor institutionen. Og måske gennem børnedokumenter i form eksempelvis af tegninger, interviewrapporter, modeller, billeder og fortællinger føre et barneperspektivistisk synspunkt på relevante områder i den lokale politiske debat. Debatten kunne omhandle udnyttelse af offentlige områder som torve, parker, stræder og særlige bygninger. I denne sammenhæng kan dokumentation fra pædagogisk arbejde i børnehaver være med til at føre barnets stemme i det store talerum og på den socialpolitiske arena.

Litteratur

Cecchin D.: Den "integrerende baggrund"- Komplexitet og integration i det pædagogiske arbejde med børn, Forlaget Børn & Unge, 1996

Cecchin D.: Den kompetente pædagog i Cecchin & Sander: Pædagogens kompetencer, BUPL 1996

Cecchin D.: Gensidig læring i pædagogisk dokumentation - i Cecchin & Sander red. : Liv og læring i pædagogiske kontekster, BUPL 1999

Cecchin D.: Når pædagogik sætter sig spor og vandrer over landegrænser. i Vera nr. 3,1999

Cecchin D.: Leg i barne - og voksenperspektiv. i Reimer, Schousboe og Thorborg: I nærhed - Hans Reitzel, 2000

Cerini G.: Orientamenti delle attività educative per la scuola materna statale - i : Le parole nuove della scuola dell'infanzia, edizioni C.E.L.A. 1991

Filtenborg S. D.: Skabende arbejde med børn - Munksgaard 2000

Nielsen K. U.: Profileret kontra pædagogik - I Tidsskriftet 0-14 nr. 3. 1998

Hedegaard M.: Beskrivelse af småbørn. Århus Universitetsforlag 1990

Hviid P.: Tillykke. DPI 1999

Klausen S. Grangaard H.: Vis hvad vi gør! Forlaget Børn og Unge 2000

Zanelli P.: Uno "sfondo" per favorire l'autonomia dei bambini. i Canevaro m.f. - Una scuola uno sfondo, "sfondo integratore", organizzazione didattica e complessità, Nicola Milano 1988

Wallin K.: Hvis øjet fik magt. Om de hundrede sprog og den skabende pædagogik i Reggio Emilia. Forlaget Børn og Unge 1992